Mersiha Škrgić

KRITIKA SOCIJALNE NEPRAVDE I DRUŠTVENOG UREĐENJA U BÜCHNEROVOJ DRAMI *WOYZECK*

Sažetak

Tema rada je kritika nepravednog društvenog uređenja u Njemačkoj 19. stoljeća koje je prikazao Georg Büchner u svom djelu Woyzeck. Analiza će pokazati stav autora prema negativnim pojavama u društvu i ukazati na posljedice takvog društvenog uređenja po svakog pojedinca. Kao osnovni problemi pojavljuju se: socijalna nepravda, podređenost, tlačenje i ugnjetavanje, objektiviziranje pojedinca u društvu, nedostatak ljudskih prava i sloboda, te nemogućnost promjene društvenog poretka. Svi navedeni problemi predstavljeni su indirektno na primjeru jednog specifičnog slučaja u kojem potlačeni, ugnjetavani čovjek gubi kontrolu i završava kao ubica. Autor u navedenom djelu preispituje okolnosti koje su dovele do tragedije i razotkriva kako društveno uređenje tako i pojedinačne krivce za Woyzeckovu nesreću.

Summary

This paper concerns the critic of social injustice and social order in Germany in the 19th century that were demonstrated by Georg Büchner in his Woyzeck. The analysis will show the attitude of the writer towards the negative phenomena in the society and point out the consequences of such social organization for each individual. As the main problems arise: social injustice, subordination, oppression and repression, objectifying the individual in the society, lack of human rights and freedoms and the inability to change the social order. All these problems are represented indirectly on one specific case in which the afflicted, oppressed man loses control and ends up as a murderer. The author in this work examines the circumstances that led to the tragedy and reveals how social order and individual culprits cause Woyzeck's misfortune.

Ključne riječi: *kritika društvenog uređenja, objektiviziranje pojedinca, nemogućnost promjene*

Drama *Woyzeck* je fragment koji je objavljen tek pedesetak godina nakon Büchnerove smrti, a onda više puta dorađivan i danas se, uglavnom, može naći u tri različita oblika, prema Lehmannu, Krauseu i Bornscheueru. Pretpostavlja se da je Büchner inspiraciju za pisanje ovog djela našao u tri slučaja ubistva koja su u to vrijeme bila poznata i predmet diskusije, te na osnovu njih kreirao jednu fiktivnu priču.

Prvi slučaj je ubistvo Henriette Lehne koje je počinio Daniel Schmolling 1817. godine u blizini Berlina, drugo ubistvo je počinio Johann Dieß koji je ubio svoju ljubavnicu Elisabethu Reuter 1830. godine u blizini Darmstadta, a treći, po kojem je drama i dobila ime, je slučaj Johanna Christiana Woyzecka koji je ubio Johannu Woost 1821. godine u Leipzigu.

Slučaj Johanna Woyzecka je izazvao burne reakcije jer je visoki činovnik (Hofrat) dr. Johann Christian Clarus u svom izvještaju Woyzecka okarakterisao kao potpuno uračunljivog i time potpisao njegovu smrtnu kaznu. Ovakvom izvještaju se protivio dr. Carl Moritz Marc, koji je 1825. godine objavio članak pod nazivom: *Da li je 27. 08. 1824. godine pogubljeni ubica Johann Christian Woyzeck bio uračunljiv?*[1]

Upravo to pitanje je, čini se, ono što Büchner obrađuje u ovom djelu. Dakle, ne interesuje ga samo ubistvo nego on želi preispitati njegove uzroke i situaciju koja je do toga dovela. Zbog toga je veći dio drame posvećen Woyzeckovom životu, društvenim okolnostima u kojima je živio, utjecajima kojima je bio podložan, te ličnim predispozicijama za ovakav čin, nego samom ubistvu.

Franz Woyzeck je radnik koji teško zarađuje za sebe i Marie s kojom ima vanbračno dijete. Zbog toga je pristao da bude pokusni kunić doktora koji na njemu testira posljedice dijete koja se sastoji od jedenja samo graška. Istovremeno se njegova djevojka zaljubljuje u zgodnog majora i flertuje s njim, iako je grize savjest kada Woyzeck donosi svu svoju plaću za nju i dijete. Doktor primjećuje i čak i svojim studentima pokazuje posljedice dijete koje se kod Woyzecka već manifestiraju, ali to za doktora nije razlog da prestane sa svojim eksperimentom. Woyzeck saznaje za Marienu nevjeru i započinje tuču s majorom, ali major je jači i osim što ga ponižava pred svima, on ga još i vrijeđa.

[1] Uporedi Walter Hinderer: *Büchner-Kommentar zum dichterischen Werk,* München: Winkler Verlag, 1977, *str. 172-189.*

Nakon toga Woyzeck kupuje nož i raspoređuje kome će pripasti njegova skromna imovina. U posljednjoj svađi s Marie, on je izbo više puta i pobjegao s mjesta zločina, bacajući nož u baru. Ljudi pronalaze mrtvu Marie, a Woyzecka privodi policija.

Kao što smo već naveli, *Woyzeck* u sebi sadrži oštru kritiku društva i socijalne nepravde koja prema Büchneru dovodi do tragičnog raspleta. Kritici su posebno su izvrgnuti predstavnici srednje klase koju Büchner smatra odgovornom za opstajanje nepravednog društvenog poretka, a doktora i kapetana, koji u ovom djelu reprezentiraju srednju klasu, donekle i krivi za Woyzeckovu sudbinu.

Woyzeckov odnos prema doktoru je dvojako definiran podređenošću. S jedne strane doktor kao predstavnik više klase za Woyzecka je autoritet, a s druge strane tu je i njihov dogovor prema kojem se za dva dukata dnevno Woyzeck stavlja na raspolaganje doktorovom eksperimentisanju. Dakle, od samog početka doktor je slobodan da Woyzecka tretira kako želi, a Woyzeck je, i zbog novca i zbog svog statusa, prinuđen da mu se pokorava.

U prvom prikazu susreta doktora i Woyzecka, doktor Woyzecka kori zbog uriniranja kojem je bio svjedok i svoj užas izražava nazivajući Woyzecka psom:

Vidio sam Woyzecka, pišao je na ulici, zapišavao je zid kao pas. [2]

Uzbuđenje doktora zbog jedne ovakve sitnice je smiješno, a činjenica, da se on toliko dugo bavi time, prvobitno humorističnu scenu pretvara u grotesknu. Čitajući dalje, naime, otkrivamo da doktorovo preneražanje ne proizlazi iz njegovih visokih moralnih standarda (koji su u svakom slučaju upitni), nego iz vlastite koristi:

A ipak dva groša dnevno. Loše je to, Woyzeck. Svijet se kvari, naglo se kvari. [3]

Dakle, doktor se ne brine samo za Woyzeckov moral, nego i za svoj novac koji je uzaludno potrošen ako Woyzeck svoj plaćeni urin ne donosi doktoru na kontrolu, nego svoje potrebe zadovoljava

[2] Georg Büchner: *Woyzeck,* Sarajevo: Međunarodni centar za mir, 2000, str. 202.
Ich hab`s gesehen Woyzeck; er hat auf die Straß gepisst, an die Wand gepisst wie ein Hund.
Georg Büchner: *Woyzeck,* Stuttgart: Philipp Reclam jun, 2005, str.19.

[3] Isto
Und doch zwei Groschen täglich. Woyzeck das ist schlecht, die Welt wird schlecht, sehr schlecht.

u momentu kada osjeti nagon:

...ne zato što je povrijedio osjećaj srama - nego zato što je prekršio ugovor, radni kontrakt, i time povrijedio osnovni zakon građanskog društva, zato što je dobio novac a odbija pružiti ekvivalent i time postao prevarant - zbog toga je Woyzeck izvan ljudskog poretka, i zbog toga doktor pada u očaj zbog svjetskog poretka. [4]

Groteskno je da doktor, koji svojim eksperimentom Woyzecka tretira kao životinju, istog smatra životinjom kada se ponaša u skladu sa svojom prirodom, a time, što je mnogo važnije, krši i njihov ugovor. Pretjerana briga za njegov „moral" i razočarenje u cijeli svijet koji je time postao loš, smiješna je kada se uzme u obzir bezazlenost Woyzeckovog čina i monstruoznost doktorovog eksperimenta.

Kakav je to moral koji određuje da je Woyzeckovo zadovoljavanje prirodnih potreba loše, a doktorovo oduzimanje slobode i raspolaganje Woyzeckovim tijelom nije?

Doktorova surovost i odgovornost za kasnije Woyzeckovo mentalno stanje je očita samim time što je on dovoljno proračunat da s njim sklapa ugovor kako bi se zaštitio od eventualne odgovornosti.[5]

Već na početku djela je očito da Woyzeck osjeća psihičke i fizičke posljedice dijete za koje doktor zna i koje ga ne brinu, nego ga, naprotiv, čine zadovoljnim:

Woyzeck, On ima najljepšu aberratio mentalis partialis, druge vrste, jako lijepo izraženu. Woyzeck, On će dobiti dodatak. Druga vrsta, fiks-ideja, s općenito razumnim stanjem. [6]

Slična radost je prikazana na groteskan način i u sceni sa studentima kada doktor s primjera mačke i buha prelazi na Woyzecka i studentima demonstrira posljedice svog eksperimenta, koje se kod

[4] Gerhard Jancke: *Georg Büchner. Genese und Aktualität seines Werkes. Einführung in das Gesamtwerk,* Kroneberg: Scriptor Verlag, 1975, str. 279.
...nicht weil Woyzeck das Schamgefühl verletzt hat- sondern weil er den Vertrag, den Arbeitskontrakt gebrochen hat und damit gegen das Grundgesetz der bürgerlichen Gesellschaft verstoßen hat, weil er Geld bekommen hat und das Äquivalent verweigert und somit ein Betrüger ist- darum steht Woyzeck außerhalb der menschlichen Ordnung und verzweifelt der Doktor an der Weltordnung.

[5] Uporedi Alfons Glück: *Die Rolle der Wissenschaft in Georg Büchners "Woyzeck"* u*: Georg Büchner Jahrbuch 5/1985* Thomas Michael Mayer (ur.), Frankfurt a. M.: Europäische Verlagsanstalt, 1986, str. 151.

[6] Georg Büchner*: Woyzeck,* navedeno djelo, str. 204.
Woyzeck er hat die schönste Aberratio mentalis partialis, der zweiten species, sehr schön ausgeprägt, Woyzeck er kriegt Zulage. Zweiter species, fixe Idee, mit allgmein vernünftigem Zustand....
Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 20.

Woyzecka već počinju očitovati:

Doktor: Zato možete, gospodo, vidjeti nešto drugo. Vidite ovog čovjeka, već četvrt godine on ne jede ništa nego grašak. Pazite na učinak, opipajte kako mu je puls neujednačen, tu, i oči.

W*oyzeck: Gospodine doktor, meni se mrači. (Sjeda)* [7]

Doktor Woyzecka, dakle, u potpunosti izjednačava sa životinjom, i čak ga kasnije u istoj sceni i naziva „zvijer" i poredi s magarcem. Woyzeck je samo objekt njegovih bolesnih istraživanja i potpuno je beznačajan izvan te funkcije.

Pitanje doktorove krivice je jasno. Međutim, za Büchnera je bitna šira slika. Predstavljajući doktora kao površnog lika koji u svom ograničenom svijetu i sa svojom ograničenom sviješću nije u stanju da shvati posljedice svojih djela, on mu oduzima dio krivice i, prema tumačenju Henryja J. Schmidta, daje mu oznaku amorala više nego nemorala.

Ono što Büchner time postiže je optuživanje sistema u kojem je Woyzeck žrtva takvog šarlatana zbog nepravednog uređenja svijeta. Doktor je kriv samo kao predstavnik sistema koji ga je učinio takvim i koji ovakve i slične eksperimente odobrava radi vlastite koristi, a Woyzeck i ljudi slični Woyzecku su žrtva jer su svojim položajem u društvu za to predodređeni:

Woyzeckova sudbina je tragičnija i neizbježna upravo zbog sitnog karaktera njegovog protivnika koji, eto, slučajno u društvu ima višu poziciju od Woyzecka. [8]

Slična situacija se može analizirati i na prikazu lika kapetana koji je, kao i doktor, predstavnik više klase i od kojeg Woyzeck, također, novčano zavisi. I kapetan, kao i doktor, Woyzecka tretira kao objekt i koristi u svoje svrhe koje, međutim, nisu toliko očite kao u slučaju doktorovog eksperimenta.

---

[7] Isto, str. 195.
Doctor: ...Meine Herren, sie können dafür was anderes sehen, sehen sie der Mensch, seit einem Vierteljahr isst er nichts als Erbsen, bemerkten sie die Wirkung, fühlen sie einmal was ein ungleicher Puls, da und die Augen.
Woyzeck: Herr Doctor es wird mir dunkel. (Er setzt sich.)
Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 24.

[8] Henry J. Schmidt: *Satire, caricature and perspectivism in the works of Georg Büchner*, The Hague: Mouton, 1970, str. 50-51.
Woyzecks faith is all the more tragic and unvoidable precisely because of the smallness of this particular adversary, who by chance happens to occupy a higher position in society then Woyzeck.

Kapetan je mnogo slabija ličnost od doktora, ali je kao predstavnik vojničkog reda obavezan da se osjeća i prikazuje boljim od ostalih, te zbog vlastite nesigurnosti koristi Woyzecka kao objekt svojih izlaganja o moralu i životnim pitanjima. Međutim, njegova izlaganja su nepovezana i nemaju nikakvo dublje značenje. Čini se da on samo ponavlja osnovne floskule koje je čuo o važnim stvarima, ali koje ni sâm ne razumije. Na kraju uvijek završava vrijeđanjem Woyzecka zbog čega se osjeća boljim i pametnijim:

O kako je On glup, odvratno glup. Woyzeck, On je dobar čovjek, dobar čovjek, ali Woyzeck, On nema morala! Moral, to ti je kad si moralan, razumije li On to. [9]

Iz zadnjeg dijela ove izjave, jasno se vidi da on ni sâm ne zna ni značenje riječi moral, ali da je koristi kao ukor za onog koji svojim ponašanjem odstupa od onog što je u društvu prihvaćeno kao norma. Kapetan i jeste više glas društva, jer on nema vlastito mišljenje, niti stav.

Kapetan i doktor su tzv. karakterne maske. Oni nisu individue nego tipovi koji nemaju imena i nazvani su prema ulozi koju u društvu zastupaju. Njihova osnovna funkcija je predstavljanje društvenog sistema i njegovih vrijednosti.[10]

U takvom društvu je Woyzeck kao otac vanbračnog djeteta odmah određen kao nemoralan čovjek, koji se ne zna kontrolisati, kao što mu kapetan i predbacuje. Kapetan, koji svoj život organizira prema strogo određenim pravilima i koji izvršava unaprijed definirane radnje tačno prema satu, naravno, ne može niti želi razumjeti spontan i prirodan način života o kojem Woyzeck govori.

Kada Woyzeck, prisiljen da se brani, pokušava objasniti svoju situaciju i kaže:

Gospodine kapetane, dragi Bog neće sirotoga crva gledati prema tome je li izgovoren „amin“ prije nego je on napravljen. [11]

---

[9] Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 199.
O er ist dumm, ganz abscheulich dumm. Woyzeck, er ist ein guter Mensch, ein guter Mensch - aber Woyzeck, er hat keine Moral! Moral, das ist wenn man moralisch ist, versteht er.
Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 16.

[10] Uporedi Alfons Glück: *Die Rolle der Wissenschaft in Georg Büchners „Woyzeck“* u: *Georg Büchner Jahrbuch 5/1985* Thomas Michael Mayer (ur.), navedeno djelo, str. 165.

[11] Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 199.
Herr Hauptmann, der liebe Gott wird den armen Wurm nicht drum ansehn, ob das Amen drüber gesagt ist, eh` er gemacht wurde.
Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 16.

Kapetan zbog vlastite ograničenosti ne shvata njegove riječi i u svom strahu od nepoznatog postaje nervozan:

Šta On to priča? Kakav je to čudni odgovor? On mene sasvim zbunjuje svojim odgovorom. Kad kažem On, mislim na Njega, Njega. [12]

On ovaj sasvim ispravan i logičan Woyzeckov odgovor pretvara u nešto čudno i konfuzno, jer sebe smatra pametnijim, razumnijim i moralnijim, a u tome ima i podršku društva u kojem živi.

Doktor i kapetan su oni koje društvo priznaje i oni *u svom odnosu prema Woyzecku predstavljaju razumnog čovjeka, onog, dakle, koji se ne prepušta neobuzdanim strastima ili spontanom zadovoljavanju potreba, koji se njima naprotiv zahvaljujući svojoj volji suprotstavlja, a njihovo prevladavanje označava moralnim zapuštanjem, bolešću, budalaštinom ili ludilom i nastoji ih se osloboditi.* [13]

Oni su pripadnici većine i ne moraju pravdati, objašnjavati niti čak u potpunosti razumjeti vlastite postupke, jer se uklapaju u očekivanja društva.

Woyzeck, naprotiv, nikada neće biti dio takvog društva i njegova viđenja ili način života niko ne pokušava razumjeti, jer on je podređena klasa i treba da se podredi zahtjevima svih oko sebe.

Činjenica da on to i pokušava, ali zbog okolnosti u kojima živi, ne uspijeva, i jeste ono što izaziva njegovu tragediju:

Uređenje ovog svijeta je red ljudi iz građanske imućne klase. U njemu, ustvari, nema mjesta za siromašnog proletarca, kojeg zbog toga koriste i muče. Njemu moral ništa ne znači, zbog toga što mu

---

[12] Isto
Was sagt er da? Was ist das für ´ne kuriose Antwort? Er macht mich ganz confus mit seiner Antwort. Wenn ich sag: er, so mein ich ihn, ihn.
Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 16

[13] Theresia Maria Guntermann: *Arbeit-Leben-Sprache. Eine diskursanalytische Untersuchung zu Texten Georg Büchners im Anschluss an Michael Foucault.* Essen: Die blaue Eule, 2000, str. 136.
...verkörpern beide in ihrem Verhältnis zu Woyzeck den vernünftigen Menschen, denjenigen also, der sich nicht einfach ungebändigten Leidenschaften oder spontan auftauchenden Bedürfnissen überlässt, der sich diesen vielmehr qua Willen widersetzt und ihr Dominantwerden als moralische Verwilderung, Wahnsinn oder Verrücktheit denunziert und aus sich verbannt.

nedostaju osnove tog morala, a to su sigurnosti građanskog života. [14]

U sceni u kojoj zajedno nastupaju doktor, kapetan i Woyzeck možemo vidjeti na koji način doktor i kapetan sarađuju (koristeći svoju bolju poziciju) u uništavanju Woyzeckovog života radi vlastitih ciljeva.

Kapetan ismijava Woyzecka i indirektno mu saopćava da je Marie nevjerna, koristeći pri tome ironiju kako bi dokazao svoje ranije izrečene stavove o ovoj nemoralnoj vezi:

Kapetan: Kako, zar Woyzeck još nije našao u svom tanjuru dlaku iz jedne brade? He, ma on mene razumije, dlaku od jednog čovjeka, iz brade jednog inžinjerca, podoficira, jednog -jednog tambourmajora? Ha, Woyzeck? Ali on ima čestitu ženu. Kod njega nije kao kod drugih. [15]

Doktora moral uopće ne interesuje. On koristi dati trenutak kako bi posmatrao posljedice ove spoznaje za Woyzeckovo mentalno stanje. Naravno, oduševljen je stanjem šoka u kojem se Woyzeck nalazi i što više kapetan produbljuje Woyzeckovu agoniju, to je doktor zadovoljniji onim što vidi:

Doktor: *Puls, Woyzeck, puls, kratak, oštar, skokovit, neujednačen. Mišići lica ukočeni, napeti, povremeno poskakuju, držanje uspravno, napeto.*
Fenomen. Woyzeck, dodatak. [16]

Ovdje on još jednom dokazuje da je nehumani naučnik, ali ne

---

[14] Karl Brinkmann: *Erläuterungen zu Georg Büchners „Dantons Tod“ und „Woyzeck“* Hollfeld: C. Bange Verlag, 1959, str. 58.
Die Ordnung dieser Welt ist die des besitzenden, bürgerlichen Menschen. In ihr ist eigenltlich kein Platz für den armen Proletarier, der deshalb gehetzt und gequält wird. Er kann mit der Moral nichts anfangen, weil ihm die Grundlagen dieser Moral, die bürgerlichn Sicherheiten, fehlen.

[15] Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 206.
Hauptmann: ...Wie is Woyzeck hat er noch nicht ein Haar aus einem Bart in seiner Schüssel gefunden? He er versteht mich doch, ein Haar von einem Unterofficier, eines- eines Tambourmajor? He Woyzeck? Aber Er hat eine brave Frau. Geht ihm nicht wie andern.
Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 22.

[16] Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 207-208.
Doktor: *Den Puls Woyzeck, den Puls, klein, hart hüpfend, ungleich.*
Gesichtsmuskeln starr, gespannt, zuweilen hüpfend, Haltung aufgerichtet gespannt.
Phänomen, Woyzeck, Zulage.
Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 23.

i ljekar, jer njegov prvi nagon nije pomoći Woyzecku nego posmatrati efekte još jednog eksperimenta.

Na ovom primjeru se vidi i koliko okolina utječe na Woyzecka i koliko je on podložan njenom utjecaju. Ma koliko je Marieina izdaja za Woyzecka sama po sebi bolna, kada mu to saopćavaju dvije osobe koje on smatra autoritetima, on ne može, a da ne osjeti dodatnu bol koja proizlazi i iz činjenice da je Marie time uvrijedila i njegov ego izvrgnuvši ga javnom ruglu. Woyzeck nije heroj. Nije on jaka ličnost koja bi uspjela sagledati svu nepravdu oko sebe i boriti se protiv nje na koristan način. On je žrtva koja se stisnuta u kut pretvara u zločinca i na nepravdu odgovara nepravdom.

U raskoraku zahtjeva koji mu se postavljaju, a kao svjedok njihovih nepoštivanja od strane drugih ljudi, Woyzeck totalno gubi vezu sa svojim vlastitim ja. On, koji je žrtva nemorala i iskorištavanja, a konstantno se upozorava da se ponaša moralno i odgovorno, on, koji iskreno voli i koji se žrtvuje za svoju porodicu, a optužen je za to, on koji brani svoju čast i zbog toga je ismijan, počinje se smatrati objektom jačih i žrtvom natprirodnih sila:

Povreda njegovog fizičkog, psihičkog i intelektualnog integriteta, potpuno negiranje njegove ličnosti, dovode ga do spoznaje da je on samo objekt - u ludilu se počinje smatrati instrumentom nadprirodnih sila. [17]

Woyzeck čuje glasove i njih optužuje za ubistvo koje će počiniti. Büchner postiže željeni efekt, jer nas kao čitaoce navodi ne samo da suosjećamo s Woyzeckom nego i da bolje razumijemo njegove postupke. Istovremeno bolje upoznajemo moguće krivce za ovakav razvoj situacije.

Satiričnim prikazima autor nas navodi na preispitivanje društvenog poretka koji i sami podržavamo, te na preispitivanje morala i pravila ponašanja koja svi slijedimo. Srednja klasa je, čini se, za Büchnera osnovni krivac, jer s jedne strane oni su podanici sistema i vladara, ali s druge strane za proletarijat oni imaju moć i sredstva da raspolažu sudbinom podređenih, i u našem slučaju to i čine.

Kapetan i doktor kao predstavnici te srednje klase jesu tipovi,

[17] Gerhard Jancke: *Georg Büchner. Genese und Aktualität seines Werkes. Einführung in das Gesamtwerk,* navedeno djelo, str. 283.
Die Verletzung seiner physischen, psychischen und intellektuellen Integrität, die vollständige Aufhebung seiner Person läßt ihn die Erfahrung machen, daß er ein Objekt ist - im Wahn wird er zum Instrument überirdischer Mächte.

ali su ponekad previše monstruozni da bi ih se moglo posmatrati samo kao nosioce ideje. A ono što je najtragičnije Henry J. Schmidt objašnjava na sljedeći način:

U klasičnim dramama tipovi su šifre ljudskih bića, ali u Büchnerovim dramama ljudsko biće je prokleto jer i nije ništa više do tip. [18]

Dakle, oni i ne mogu biti nešto drugo nego monstruozni proizvodi društva u kojem žive. Njihove mane su mane cijelog društva, jer su oni tipični predstavnici najgorih mana ovog uređenja: tlačenja, iskorištavanja, lažnog morala i neljudskosti.

Büchner ističe programirani način života i razmišljanja svojih likova, a time i svih ljudi koji samo igraju svoju ulogu u društvu. Za naglašavanje ovog automatskog života Büchner koristi ponavljanje koje npr. primjećujemo kod kapetana:

Zanimacija, Woyzeck, zanimacija! Vječno je vječno, to je vječno, to uviđaš; ali onda opet to i nije vječno, nego je jedan trenutak, da jedan trenutak. Woyzeck, naježim se kad pomislim da se svijet okrene u jednom danu. Kakvo je to traćenje vremena! Kamo to vodi? [19]

Iz ovog monologa vidimo ne samo površnost i ograničenost kapetana nego i automatsko ponašanje i ponavljanje uvijek istih misli koje najvjerovatnije i nisu njegove vlastite, pa su zbog toga i potpuno nejasne i nedorečene.

Automati su u društvu prisutni jer nas društvo čini automatima i Büchner je toga svjestan do te mjere da čak i ne vjeruje u mogućnost promjene, nego i sebe smatra jednim od njih.

---

[18] Henry J. Schmidt: *Satire, caricature and perspectivism in the works of Georg Büchner*, navedeno djelo, str. 58.
In classical drama the type is a cipher of human being, but in Büchners dramas the human being is condemned because he is nothing more then a type.

[19] Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 198
Beschäftigung, Woyzeck, Beschäftigung! Ewig das ist ewig, das ist ewig, da siehst du ein; nun ist es aber wieder nicht ewig und das ist ein Augenblick, ja ein Augenblick- Woyzeck, es schaudert mich, wenn ich denk, dass sich die Welt in einem Tag herumdreht, was eine Zeitverschwendung, wo soll das hinaus?
Georg Büchner: *Woyzeck,* navedeno djelo, str. 15.

On kreira *fatalističnu sliku svijeta, u kojem čovjek nije ništa drugo nego lutka bez identiteta koja funkcionira mehanički u okviru determiniranog svijeta.* [20]

S tim u vezi je i pesimističan stav autora, on ne vjeruje u promjene jer smatra da se ljudi ne mogu osloboditi svog automatizovanog načina razmišljanja i ponašanja. Woyzeck postaje ubica, a time još produbljuje svoj podređeni stav, dok ga doktor i njemu slični i dalje iskorištavaju u svoje svrhe.

Napomenimo tu stvarni slučaj u kojem je Woyzeck i nakon svoje smrti služio ljekarima kao objekt oko kojeg su se svađali i na kojem su dokazivali svoje stavove. Pa i sâm Büchner, koji je svojim djelom stao u odbranu čovjeka i žrtve sistema, ga koristi za dokazivanje svoje teorije.

Ali, ne moramo ići izvan djela. U drami na kraju imamo scenu u kojoj se sudski vještak i policajac naslađuju ljepotom zločina, gledajući Mariein leš:

Na kraju barem ove prve verzije dakle nije Marieina smrt u prvom planu, nego nagovještaj beskrajnih debata koje će njeno ubistvo izazvati. [21]

Najjasniji primjer izrabljivanja čovjeka u Woyzecku je eksperiment kojem ga podvrgava doktor i koji na najdrastičniji način prikazuje objektiviranje jednog ljudskog bića od strane drugog, samo zbog toga što je ovaj prvi u boljoj poziciji.

Međutim, postavlja se pitanje koja je svrha doktorovog eksperimenta, kao i zbog čega Büchner posvećuje pažnju jednom iznimno monstruoznom eksperimentu koji sigurno nije najčešći primjer izrabljivanja u društvu?

O svrsi doktorovog eksperimenta govori Alfons Glück koji

---

[20] Mathias Morgenroth: *Formen und Funktionen des Komischen in Büchners Leonce und Lena,* Stuttgart: Hans-Dieter-Verlag, 1995., str. 47-48.

... entwirft Büchner ein fatalistisches Weltbild, in dem der Mensch nicht mehr ist, als eine idenitätslose, mechanisch funktioniernde Puppe innerhalb einer determinierten Welt.

[21] Theresia Maria Guntermann: *Arbeit-Leben-Sprache. Eine diskursanalytische Untersuchung zu Texten Georg Büchners im Anschluss an Michael Foucault,* navedeno djelo, str. 135.

Am Ende zumindest dieses ersten Entwurfs steht also nicht der Tod von Margreth/ Marie, sondern ein Ausblick auf die endlosen Debatte, die der Mord an ihr auslösen wird.

smatra da eksperimentu o mogućnosti kontrolisanja nagona za mokrenjem i posljedicama jednolične ishrane nije cilj samo otkriće na polju hemije, nego je krajnji cilj kontrola i upotreba ovih saznanja u vojne svrhe.

...meso, skupi sastojak prehrane vojske zamijeniti jeftinim surogatom mahunarki - to je bit! [22]

Time djelimično odgovaramo i na pitanje zbog čega Büchner povezuje tragičnu sudbinu jednog proletera s naukom i nemoralom u nauci. Dakle, Büchnera interesuju svi načini i sve mogućnosti kojima vladajuća klasa kontrolira i izrabljuje svoje podanike. Doktor i nauka kao objekti kritike ovdje su samo produžena ruka stvarnih moćnika koji na podmukao način pokušavaju iznaći nove načine za produbljenje svoje moći. Koliko je Büchner bio ispred svog vremena, otkrivajući ovo značajno pitanje, vidjeli smo tokom II svjetskog rata, kada će Hitlerovi naučnici usavršiti ovakve metode na najmonstruozniji način.

Dalje Alfons Glück pojašnjava zbog čega je Büchnerova satira u vezi s doktorom u Woyzecku toliko oštra i zbog čega je treba shvatiti ozbiljno:

Smisao je racionaliziranje - određeno od strane onih koji privređuju i vladaju najnižom klasom ljudskog roda, koja se ugnjetava i iskorištava. Hrana za topovsko meso se mora pojeftiniti. Povisiti nivo izrabljivanja, to je časni zadatak ove nauke. Zbog toga Büchner hladnim satiričnim svjetlom demaskira predstavnike ovakve nauke. [23]

---

[22] Alfons Glück: *Die Rolle der Wissenschaft in Georg Büchners „Woyzeck“* u*: Georg Büchner Jahrbuch 5/1985* Thomas Michael Mayer (ur.), navedeno djelo, str. 161.

...das Fleisch, den kostenintensiven Bestandteil der Armeeverpfelgung, durch das billige Surrogat Hülsenfrüchte zu verdrängen. Das ist der springende Punkt!

[23] Alfons Glück: *Die Rolle der Wissenschaft in Georg Büchners „Woyzeck“* u*: Georg Büchner Jahrbuch 5/1985* Thomas Michael Mayer (ur.), navedeno djelo, str. 161.

Der Zweck ist Rationalisierung- verhängt von denen, die wirtschaften und herrschen, über die unterste Stuf vom menschlichen Geschlecht, die niedergehalten und bewirtschaftet wird. Das Futter für Kanonenfutter soll verbilligt werden. Die Ausbeutungsrate zu steigern, das ist die würdige Aufgabe dieser Wissenschaft. Daher das kalte satirische Licht, in dem Büchner den Repräsentanten einer solchen Wissenschaft auftreten läßt.

Dakle, ono što Büchner, ustvari, želi postići nije samo zgražavanje nad ovim eksperimentom, niti osuđivanje jednog lošeg doktora i naučnika, nego je demaskiranje čitavog sistema koji

omogućava i čak podržava izrabljivanje i pretvaranje ljudi u brojke i objekte.

Kritika je u ovom djelu usmjerena prije svega protiv srednje klase (čiji su predstavnici doktor i kapetan), koja agira na sličan način kao i vladari, umjesto da bude nosilac promjena i borac za bolji sistem u državi. Radi se o problemu koji je Büchnera mučio cijelog života, a to je nemogućnost pojedinca da se oslobodi svoje predodređene uloge u društvu. Jasno, Büchner ovdje kritizira i društvo koje je svijet uredilo na takav način, ali i svakog pojedinca koji to prihvata. Objektiviranje individue u društvu nije nešto što počinje ili završava u Büchnerovoj epohi, to je stvarni problem koji se nastavlja i do danas.

Može se reći da je, otkrivajući učešće nauke u tom procesu, Büchner razotkrio samo jednu od brojnih metoda koje društvo u međuvremenu koristi u istu svrhu. Danas su metode mnogo suptilnije i savršenije, ali ne manje efektne i ne manje pogubne za svakog od nas.

Upravo zbog toga Büchner se, kao autor 19. stoljeća, po brojnim odlikama i temama svoga djela može smatrati aktuelnim i danas. Njegova borba za drugačiji svijet i za bolji sistem može poslužiti kao primjer i opomena da još nismo otišli daleko od klasnog društva u kojem oni jači ugnjetavaju slabije.

Literatura:

- Brinkmann, Karl: *Erläuterungen zu Georg Büchners „Dantons Tod“ und „Woyzeck“* Hollfeld, C. Bange Verlag, 1959.
- Büchner, Georg: *Woyzeck,* Stuttgart, Philipp Reclam jun, 2005.
- Büchner, Georg: *Woyzeck,* Sarajevo, Međunarodni centar za mir, 2000.
- Glück, Alfons: *Die Rolle der Wissenschaft in Georg Büchners “Woyzeck“ u: Georg Büchner Jahrbuch 5/1985* Thomas Michael Mayer (ur.), Frankfurt a. *M,* Europäische Verlagsanstalt, 1986.
- Guntermann, Theresia Maria: *Arbeit-Leben-Sprache. Eine diskursanalytische Untersuchung zu Texten Georg Büchners im Anschluss an Michael Foucault.* Essen, Die blaue Eule, 2000.

- Hinderer, Walter: *Büchner-Kommentar zum dichterischen Werk,* München, Winkler Verlag, 1977.
- Jancke, Gerhard: *Georg Büchner. Genese und Aktualität seines Werkes. Einführung in das Gesamtwerk,* Kroneberg, Scriptor Verlag, 1975.
- Morgenroth, Mathias: *Formen und Funktionen des Komischen in Büchners Leonce und Lena,* Stuttgart, Hans-Dieter-Verlag, 1995.
- Schmidt, Henry J.: *Satire, caricature and perspectivism in the works of Georg Büchner*, The Hague, Mouton, 1970.